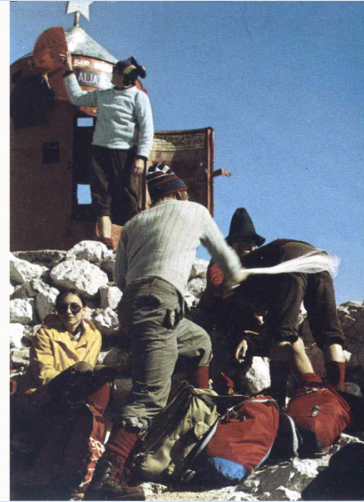

SFINGA IN SEVERNA TRIGLAVSKA STENA

1. TRIGLAV

Triglav je Slovencem vedno pomenil nekaj več. Nikoli ni bil le gora in najvišji slovenski vrh, ampak tudi ponos in simbol slovenstva, uporabljen v vseh slovenskih državnih simbolih. Na njegovem vrhu in v njegovih stenah se je pisal pomemben del naše zgodovine. Dandanes radi rečemo, da ne veljaš za pravega Slovenca, če se vsaj enkrat v življenju ne povzpneš nanj. Krst na vrhu je za vsakogar, ki nanj prileze prvič, že kar del slovenske folklore.

Triglav ni gora, Triglav je kraljestvo, je že pred mnogo leti dejal velik ljubitelj naših gora, **dr. Julius Kugy**. S svojo višino in značilno triglavo obliko je gotovo nesporni vladar Vzhodnih Julijcev. Če je z južne, bohinjske strani to morda mehak in prijazen vrh, je s severa mogočen, nepremagljiv velikan, z eno največjih sten vzhodnih Alp. Ta kot neprehoden zid zapira dolino Vrat.

Orjaku se bližje kot pod vršno piramido ljudje dolgo časa raje niso približevali. Verjeli so, da božanstva bivajo v višinah, zato so se jih bali vznemirjati. Je pa triglavi velikan gotovo močno buril domišljijo klenih domačinov iz vasic ob njegovem vznožju. Vzpon **štirih srčnih mož** iz Bohinja beležimo že **leta 1778**, ko so bili tudi drugod po Evropi takšni podvigi zelo redki.

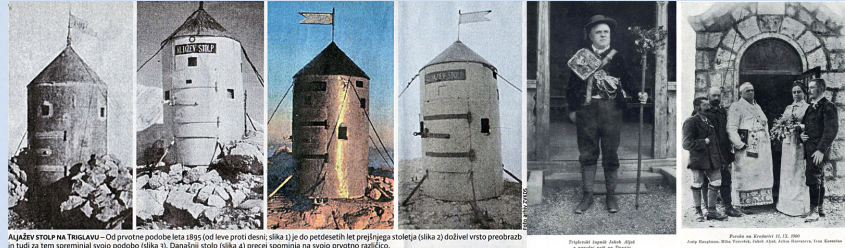

Grafika ing. Vlasta Kopača pričara skrajno resno vzdušje, ki so mu bili priča prvi osvajalci, na tedaj še zelo ozkem in izpostavljenem grebenu med Malim in Velikim Triglavom.

Ob 200-letnici prvega vzpona na vrh Triglava so štirim srčnim možem postavili spomenik v Bohinju.

Pozneje je preteklo več kot stoletje, da se je osvajanje gore nadaljevalo, sprva prek mednarodnostnega rivalstva pri gradnji planinskih zavetišč zdaj nemških, zdaj slovenskih domoljubov in se končno preselilo tudi v njegovo mogočno Severno steno. S stališča narodne zavesti v težavnem obdobju na prehodu iz 19. v 20. stoletje je enega najpomembnejših pečatov Slovincem nasploh vtisnil župnik **Jakob Aljaž**. Od občine Dovje je spretno odkupil sam vrh Triglava, z veliko mero pravniške spretnosti uredil lastniške pravice in dovoljenja in 7. avgusta 1895 prav na vrhu očaka postavil simbolično zavetišče, današnji Aljažev stolp. Dejanje brez primere!

Aljažev stolp na Triglavu – Od prvotne podobe leta 1895 (od leve proti desni: slika 1) je do petdesetih let prejšnjega stoletja (slika 2) doživel vrsto preobrazb in tudi za tem spreminjal svojo podobo (slika 3). Današnji stolp (slika 4) precej spominja na svojo prvotno različico.

2. SEVERNA TRIGLAVSKA STENA

Severna triglavska stena je kmalu po tem, ko so jo odkrili tudi plezalci, zaslovela daleč naokoli in se preimenovala kar v Steno, pisano z veliko začetnico. Pred 1. svetovno vojno sta v steni samevali le dve smeri s pomenljivima imenoma. **Slovenska iz leta 1890 in Nemška, preplezana leta 1906**. Ko so se razmere po koncu 1. svetovne vojne že dovolj umirile, pa se je prava borba med domačimi in nemško govorečimi plezalci šele zares začela. Kdo bo pokazal več poguma in sposobnosti v iskanju popolnejše smeri prek tega mogočnega zidu?

Leto 1906

Po predvojnih, Slovenski in Nemški smeri, so začele nastajati nove in nove smeri: Bavarska (1926), Jugova grapa (1927) in Skalaška (1929), Prusik-Szalay (1929), Zlatorogove steze (1931) in tako naprej vse do začetka 2. svetovne vojne. Zaradi pregovorne slovenske trme in trdoživega gorenjskega

23. Državno tekmovanje Mladina in gore - dodatno gradivo

značaja so v tej navidezni tekmi zmagali slovenski alpinisti, v večji meri zbrani v Turistovskem klubu **Skala** in imenovani kar skalaši.

Smeri v Severni triglavski steni do leta 1931

Ob pogledu na triglavsko steno je moč opaziti peterico zelo izrazitih stebrov, za katere je videti, kot da celotno steno dejansko držijo pokonci. Od leve proti desni si sledijo: Slovenski, Nemški, Triglavski, Čopov in Jugov steber.

Triglavski stebri

V osrednji triglavski steber, današnji **Čopov steber**, so bile dolgo časa uprte oči celotne generacije plezalcev. Edini do takrat še nepreplezan pa tudi najstrmejši steber jim je zlezel pod kožo. Hudomušni in neutrudni **jeseniški plezalec Joža Čop** je bil nedvomno osrednja osebnost tega časa. Čeprav je bil oslavljen in netreniran od dolgotrajne vojne, se je vanj zagnal le dober mesec po njenem koncu leta 1945. Tako je tudi simbolično, po padcu nacizma, pokazal, da smo na Slovenskem sami svoj gospodar. Še dandanes velja tisto plezanje za komaj verjetno, za mojstrovino svojega časa in težavnostni mejnik, ki se ga dolgo ni preseglo.

Smeri v Steni do leta 1961

Pred planinskim domom v Vratih že vrsto let stoji lična turistična tabla z vrisom smeri v triglavske steni, vanjo pa so vrisane vse najpomembnejše smeri Severne triglavske stene. Do šestdesetih let prejšnjega stoletja so plezalci prek stene že speljali množico smeri. Dotaknili so se večine do takrat logičnih razčlemb. Smeri so kot ovijalke prepletle Steno skoraj v celoti, njihovo skupno število pa se je povzpelo na več kot 30. Njen edini del, ki je kot povsem utopičen ostajal neosvojen in je med alpinisti zbujal strahospoštovanje, je bil monoliten, iz treh delov sestavljen vrtoglavi prepad tik pod robom Plemenic, triglavskega zahodnega grebena.

3. SFINGA

Sredi Stene se razprostira velika prodnata krnica, imenovana **Amfiteater**. Vzpon v njegovo bližino je leta 1929 uspel nemški navezi Prusik in Szalay, leta 1931 pa še legendarnim slovenskim plezalcem Joži Čopu, Stanku Tominšku in Mihi Potočniku, ki so prvič prečkali celotno triglavsko ostenje po t. i. Zlatorogovih policah in se sprehodili po njem. Od tod se je razprostrl pogled na najstrmejši del Stene. Če nanj pogledamo z levega roba melišč Amfiteatra, nam bo v profilu pokazal veličastni **kamniti obraz**. Kiparsko dleto matere narave je tukaj tolklo z izrednim navdihom. Obraz je tako zelo spominjal na egipčansko Sfingo v Gizi, da je od nje prevzel ime. Zaradi svoje nedostopnosti, redkih, komaj opaznih razčlemb in velikih previsov je ta najstrmejši del Severne triglavske stene tudi najboljšim alpinistom dolgo predstavljal nerešljiv problem. Po večletnem obleganju in številnih poskusih sta ga leta 1961 prvič preplezala **Aleš Kunaver in Kazimir Drašler**.

Obraz Sfinge

Vendar Kunaverjeva in Drašlerjeva smer ni rešila bistva Sfingine uganke. Speljati smer prek previsov brade in nosu tega obraza ter razvozlati zadnjo veliko skrivnost celotne Severne triglavske stene je bil vrhunski izziv, ki je terjal odgovor.

1961 – prva smer v Sfingi, a uganka ostaja nerazrešena.

Obraz je, kot Sfinga sama, dobil status mita, še preden je bil prvič preplezan. Čeprav je bila železna doba klasičnega alpinizma (plezanja s različnimi tehničnimi pripomočki) sredi šestdesetih let na vrhuncu, je smer zavrnila vsak poskus. Vse dokler se 11. junija 1966 pod steno na isto vrv nista navezala **Ante Mahkota in Peter Ščetinin**. Dva izmed vodilnih alpinistov tiste dobe sta opravila vrsto izrednih vzponov v Centralnih Alpah in sodelovala na prvih slovenskih odpravah v tuja gorstva. Njun dosežek – zaključila sta smer prek Obraza – je odmeval tako doma kot v tujini. Poleg do takrat najtežje smeri v Sloveniji pa smo pozneje dobili še izvrstno knjigo, ki jo je vzponu posvetil Mahkota.

V naslednjih letih je raven plezalske tehnike vztrajno rasla in v Obrazu se je prekalilo mnogo alpinistov, čeprav na svoje teme Sfinga zlahka ni spustila prav nikogar. Po prvi zimski ponovitvi, prvem solo plezanju pa najhitrejšem vzponu bi nemara lahko zaključili, da je njena stara uganka počasi prešla v pozabo. A Sfinga je zelo očitno, že davno sestavila tudi svoje podvprašanje, ki ga je hranila za nek drugi čas ... Je tam čez mogoče splezati tudi povsem prosto, brez uporabe klinov in lestvic? Oktobra 1995, skoraj 30 let po Mahkoti in Ščetininu, sta nanj odgovorila **Gregor Kresal in Miha Kajzelj**. S tem smo Slovenci v svojih gorah dobili smer najvišje težavnosti, ki jo je mogoče preplezati le s pomočjo navadnih klinov in klasičnih varoval.

4. PROJEKT SFINGA

Projekt Sfinga vključuje izdelavo dveh filmov – poleg osnovnega tudi film o tem, kako je zapleteno in nevarno snemanje Sfinge sploh potekalo – in izdajo dveh knjig. Ustvarjalci projekta so z njim poskušali pokriti področja oblikovanja narodne zavesti in alpinizma, ki je bil na domači zemlji s prvim vselej trdno povezan. Za prodor majhnega slovenskega filma širše v svet je to velika prednost.

4. izdaja knjige Sfinga Antea Mahkote

23. Državno tekmovanje Mladina in gore - dodatno gradivo

Slovenci smo kot izrazito močna alpinistična nacija prepoznavni tako rekoč povsod. Dejstvo, da gore predstavljajo pomemben kamen v mozaiku slovenske kulture, in zavedanje, da smo na avdio-vizualnem področju na njih v zadnjih letih nekoliko pozabili, pa je še dodatno klicalo k izvedbi takšnega projekta.

Reklamni plakati za film *Sfinga*

Premierna projekcija *Sfinge* se je odvila ob zelo pomembni obletnici za slovenski film – 80 let od nastanka prvega slovenskega celovečernega igranega filma *V kraljestvu Zlatoroga*. V njem je eno glavnih vlog odigral Joža Čop. Legendarni alpinist je eno izmed osrednjih vlog igral tudi v drugem slovenskem filmu *Triglavске strmine*, ki je bil posnet leto pozneje.

Pozneje smo Slovenci sicer dobili še nekaj igranih filmov z gorniško tematiko – ne nazadnje se tudi vsi filmi o Kekcu dogajajo v gorah –, a le en izrazito igrani alpinistični film *Steber* (posnet leta 1998), ki govori o Čopovi zgodbi plezanja prek stebra leta 1945. Vlogo Jože Čopa in njegove soplezalke Pavle Jesih sta odigrala uveljavljena igralca Borut Veselko in Mirjam Korbar, njuna dvojnika pa sta bila vrhunska himalajca **Pavle Kozjek in Marija Štremfelj**.

Pomešani navezi igralcev in dvojnikov: Marija Štremfelj, Borut Veselko, Mirjam Korbar in Pavle Kozjek

ZNANI O SFINGI

Sfinga na najboljši možen način predstavlja alpinizem tak, kot ga poznamo iz pionirskih časov, in tak, kot si ga v veliki večini želimo tudi v prihodnje. Ob plezanju ter razvoju tehnike in opreme povezuje medgeneracijsko znanje, izkušnje, hotenje in tovarištvo, ki lahko nastane samo v gorah. To, da v modernem svetu »brez vrednot« izhaja iz mitološkega sveta, je anahronizem, ki nas spominja, da brez korenin nismo nič. **Borut Peršolja, podpredsednik PZS – april 2011**

Med alpinističnimi filmi je Sfinga s svojo idejo o prepletu dveh igranih zgodb, ki se na koncu združita v eno, gotovo sveža popestritev, ki gledalcu na humoren način prikaže tisto, kar še posebej nealpinistom ni nikoli jasno: kako gore alpiniste z nedostopnostjo mamijo v svoje stene in jim postrežejo z nepopisnim zadovoljstvom, ko jih osvojijo. Ali kot v filmu zapoje pokojna žena Anteja Mahkote, prvega osvajačca Sfinginega Obraza, Marjana Deržaj: »Ostane pest spoznanj in prgišče sanj, spominov sto za stare dni ... (Poletna noč)«. **Planet Siol.net – april 2011**

Za razliko od svetovnega alpinizma je slovenskega dolga leta krasil skupen in povezovalni duh. Ta je premagal pomanjkanje tehničnih pripomočkov in opreme. Tako je bilo tudi s Sfingo. Zmagala je pregovorna vztrajnost, iznajdljivost, ljubezen do gora in srčnost. Vse to je scenarij odlično uporabil v eni od obeh vzporednih zgodb (1966-1995), tako da je film ne le zgodovinski prikaz vzpona, ampak dobiva tudi človeški obraz. **Neva Mužič, Ekran – maj 2011**

Sfinga se konča z najbolj spektakularnim, če ne že kar najbolj hipnotičnim prizorom v zgodovini slovenskega filma ... Ojdip v Sfingi ne oslepi, ampak dobi še tretje oko. In Triglav ne bo nikoli več to, kar je bil. **Marcel Štefanič, Jr., Mladina – julij 2011**

NEKAJ ZANIMIVOSTI

Med številnimi dosedanjimi plezanji v Sfinginih stenah vse od leta 1956, ko se je tam zgodil prvi poskus, ne beležimo niti ene omembe vredne nesreče. Kar ne pomeni nič drugega kot to, da so se vsi plezalci tja napotili s spoštovanjem do stene ter dobro psihično in fizično kondicijo. Da z vzponi niso želeli opraviti na silo in da so si za ponovni obisk vselej pustili še eno možnost. Za generacijo Čopovega Joža je bila Sfinga nepreplezljiva. Vendar je ravno Čop rad govoril, da če se ne boš odpravil pogledat, tudi nikoli ne boš vedel ...

Ante Mahkota je svojo plezalno pot kmalu po vzponu v Obrazu Sfinge prekinil. Kot izvrsten novinar – bil je tudi generalni direktor časopisne hiše Delo – pa nam je v knjigi s preprostim imenom Sfinga zapustil eno najpopolnejših alpinističnih zgodb, kar jih pozna slovenska gorniška literatura. Prvič je knjiga izšla leta 1979 in zelo kmalu tudi pošla. Zadnji, že njen četrti ponatis je izšel hkrati s premiero filma o Sfingi, vanjo pa je po novem uvrščeno tudi poglavje o snemanju.

Ko je filmska ekipa zaključevala gorski del svojega snemanja na Sfingi, sta bila tam tudi Ante Mahkota in Peter Ščetinin. To je bil za celotno ekipo eden najbolj ganljivih trenutkov nasploh. Po skoraj 45 letih od prvega vzpona sta se oba plezalca znova znašla na robu prepada Sfingine stene in s takim žarom pripovedovala o svojih dogodivščinah izpred pol stoletja, da dejansko sploh nista potrebovala scenarija, ker jima je vse tisto, kar je scenarij predvideval, da bi morala povedati, preprosto samo od sebe privrelo iz ust.

Decembra 2011 pričakujemo tudi izid knjige Triglavska Sfinga izpod peresa Dušice Kunaver, poznavalke slovenskega ljudskega izročila in avtorice številnih knjig z gorniško tematiko. V svojih intervjujih rada spregovori o slovenskih mitih, vezanih na gore – pravljici o Zlatorogu in njegovem Bogatinu, o Špikovem velikanu, pa tisti o okamneli Ajdovski deklici. V nedavnem intervjuju je tako opisala mitologijo Severne triglavske stene: »V triglavsko steno sta načrtani dve bajeslovni skrivnosti: Zlatorogove police in Sfinga, stražar doline, ki vodi k Triglavu. Dostojanstvena, veličastna,

23. Državno tekmovanje Mladina in gore - dodatno gradivo

nedostopna. V vzvišeni lepoti svoje kamnite podobe je združila mogočnost egipčanske in zagonetnosti grške sfinge. V Egiptu je varovala grobnice velikih kraljev, v Stari Grčiji pa je popotnikom postavljala težko uganko: »Kdo hodi jutraj po štirih, opoldne po dveh in zvečer po treh?«. Triglavska Sfinga je tako velika, da si dovoli oboje. V Zlatorogovih policah pa sta si nekega davnega dne stala naproti kraljevski beli kozel z zlatimi rogovi in trentarski lovec. Ta trenutek na nek način traja še danes. Zlatorog – podoba ranljive, a nesmrtno Narave, in trentarski lovec – smrtnik, ki kljub svarilom prestopa dovoljene meje. Naravo je treba spoštovati, živeti z njo, ji dajati, jo razumeti in ne samo jemati – to je glavna misel te pripovedke. Vse te zgodbe, tudi Sfingina, so na nek način povezane.«

Gorske projekcije filma so poskrbele, da so ustvarjalci film predvajali prav tam, kjer je bil posnet, torej skoraj dobesedno na Triglavu. Z veliko volje jim je uspelo pripraviti konstrukcijo za platno, ki bi preneslo tudi močan veter in obilne padavine. Avgusta 2011 so ga kar petkrat postavili pred Triglavskim domom na Kredarici in si tako prilastili tudi rekord najvišje predvajanega filma v Sloveniji. Za potrebe filma o snemanju Sfinge so posneli nekaj izredno lepih nočnih kadrov teh zunanjih projekcij, saj je takoj za platnom, kot stoji v kinu recimo zadnja stena za odrom, tukaj stala kar vršna piramida Triglava. Podobno jim je nekoliko pozneje uspelo tudi pred Aljaževim domom v Vratih, kjer je bil prav tako posnet zajeten del filma. Slovenski planinci pa tudi tuji obiskovalci naših gora so bili nad projekcijami navdušeni, filmski ustvarjalci pa zadovoljni, da so tako edinstveno uspeli pripeljati film do ljudi, katerim je v prvi vrsti tudi namenjen.

Na Kredarici

V Vratih